

C. A. Serrure (1835-1898) en zijn geschiedenis van de Vlaamse en Franse letterkunde in het Graafschap Vlaanderen*

door

M. DE SMEDT

Het literair-historisch werk van de Gentse hoogleraar in de geschiedenis Constant Philippe Serrure (1805-1872) en van zijn zoon, de advocaat en numismaat Constant Antoine Serrure (1835-1898), is nog niet het voorwerp geweest van een grondige, systematische studie. Een onderzoek van hun editoriale bedrijvigheid, hun literatuurgeschiedenissen en hun literair-historische artikels zou nochtans een belangrijke bijdrage kunnen vormen tot onze kennis van het 19de-eeuws geestesleven in Vlaanderen, en zou eveneens nieuw materiaal kunnen aandragen tot de geschiedschrijving van de Nederlandse literatuurstudie in onze gewesten.

Af en toe valt er wel enig zijdelings licht op vader Constant Philippe Serrure, b.v. in het kader van een bibliografische beschrijving van *zijn* tijdschrift, het „*Vaderlandsch Museum*”¹, doch voor de zoon, Constant Antoine, schijnt bij filologen-literair-historici elke vorm van belangstelling te ontbreken. Nochtans is hij de auteur van een geschiedenis van de letterkunde in het Graafschap Vlaanderen, van een monografie over Jacob van Maerlant², en is hij de opsteller van een aantal tijdschriftartikels i.v.m. onze letterkundige geschiedenis³.

Het lijkt ons de moeite waard, als aanzet wellicht tot een ruimere studie van de literair-historische activiteit van vader en zoon Serrure, in dit artikel enige aandacht te besteden aan het werk waarmee de 18-jarige student in de Rechten C. A. Serrure zich meteen een naam

* In dankbare herinnering aan mijn leermeester Prof. Dr. J.F. Vanderheyden, die op 9 oktober 1987 van ons is heengegaan, voor de bereidwilligheid en de kritische zin waarmee hij het manuscript van dit artikel heeft willen nalezen.

1. Cfr. : M. BRYN, M. CARLIER en H. VANACKER : Belgisch Museum. 1837-1846. Vaderlandsch Museum. 1855-1863. Gent, Cult. Doc. centrum 't Pand, 1985. (Bibl. v.d. Vlaamse tss. in de negentiende eeuw).

2. C. A. SERRURE : Jacob van Maerlant. Gent, 1861. In 1867 onder de titel „Jacob van Maerlant en zijne werken”.

3. In het „*Vaderlandsch Museum*” publiceerde hij o.a. over de „Wapene Martijn” (II(1858), p. 129-131), over Hadewych (II(1858), p. 141-145) en over Jan de Weert (V(1863), p. 377-379).

verwierf in de rij 19de-eeuwse Vlaamse literair-historici ; we bedoelen zijn „*Geschiedenis der Nederlandsche en Fransche letterkunde in het Graafschap Vlaenderen, van de vroegste tyden tot aen het einde der regering van het huis van Bourgondie*”.

Hoe kwam C. A. Serrure er op zo jeugdige leeftijd toe een geschiedenis te schrijven van de middeleeuwse literatuur in het Graafschap Vlaenderen, een territoriale afbakening die automatisch impliceerde dat hij zowel de Franse als de Vlaamse letterkunde naast mekaar zou moeten bespreken ? De reden hiervoor ligt heel eenvoudig in de formulering van de prijsvraag waarop het stuk van C. A. Serrure een antwoord is.

Inderdaad, wanneer de „Société Royale des Beaux-Arts et de Littérature de Gand” eerst voor 1851-1852, en — bij ontstentenis aan een antwoord — daarna voor 1852-1853 een wedstrijd uitschrijft ter behandeling van „L’Histoire de la littérature flamande et française dans le Comté de Flandre jusqu’à la fin du règne de la Maison de Bourgogne, 1482”, is C. A. Serrure één van de twee mededingers in de kamp⁴. F. A. Snellaert was de andere⁵.

In de zitting van 26 november 1853 van de „Société Royale (...)” werden de conclusies van het juryrapport voorgelezen⁶. De verhandeling, ingezonden onder een kenspreuk ontleend aan L. A. Warnkönig, werd bekroond ; ze bleek van C. A. Serrure te zijn⁷. Serrures inzending — zoals ten andere ook die van Snellaert — was in ’t Nederlands gesteld. Dit hoeft ons niet te verwonderen, temeer omdat in de uitschrijving van de wedstrijd uitdrukkelijk werd vermeld : „Les mémoires peuvent être rédigés en français ou en flamand”⁸.

4. Cfr. : „Concours de la Société royale des Beaux-Arts et de Littérature de Gand, Pour l’année 1852-1853”. (Annales de la Soc. Roy. des Beaux-Arts et de Littérature, de Gand. Tome quatrième. Gand, 1851-1852. P. 184-185). Cfr. ook : „Ce concours fut proposé d’abord pour 1851-1852, et sans résultat : la Société résolut de le renouveler et de remettre le même sujet au concours pour 1852-1853”. (Annales de la Soc. Roy. (...). Tome cinquième. 1853-1854. P. [3]).

5. Cfr. : M. DE SMEDT: Een literatuurgeschiedenis in handschrift door F. A. Snellaert. P. 131-142 in: Uur goeder jonsten. Studies aangeboden aan Prof. Dr. L. Roose (...). Leuven-Amersfoort, 1984.

6. Juryleden waren : J. Nolet de Brauwere Van Steeland (1815-1888), J. M. Dautzenberg (1808-1869), J.F.J. Heremans (1825-1884), P. Van Duyse (1804-1859) en J.J. Fucrien (1815-1901).

7. Cfr. : M. DE SMEDT : o.c. P. 131.

8. Cfr. : „Concours de la Société royale (...)”. (Annales de la Soc. Roy. (...). Tome quatrième. 1851-1852. P. 184). De „Société Royale des Beaux-Arts et de Littérature, de Gand”, opgericht in 1808, schreef in haar verschillende afdelingen geregeld wedstrijden uit, waarop meestal in het Nederlands of het Frans kon worden geantwoord. Zo werd in de „klasse” van „Littérature, Histoire et Archéologie” voor 1842-1843 gevraagd een „Notice biographique sur Joseph Van Crombrughe, défunt bourgmestre de la ville de Gand”, voor 1844-1845 een dichtstuk, „en langue flamande, (...) sur Jacques Van Artevelde” en een „Discours historique”, „écrit en prose française ou flamande, sur le même Jacques Van Artevelde”, en voor 1848 een „Parallèle entre Rubens et Raphaël, comme peintres et comme chefs d’École, avec une appréciation des oeuvres de leurs principaux élèves”. (Cfr. E. DE BUSSCHER : Précis histo-

Op 28 mei 1854 werd de prijs (een gouden medaille ter waarde van 500 fr.) uitgereikt op het stadhuis te Gent. In het rapport van de secretaris van de „Société Royale (...)”, Edmond De Busscher, over de activiteiten van het genootschap in de periode 1851-1853, krijgt Serrures stuk de volgende kwalificaties mee: „(...), très-remarquable sous le triple rapport de la science et de l’appréciation littéraires, des données historiques et biographiques, de l’ordre et de l’étendue, (...)”⁹. Serrures bekroonde verhandeling werd gepubliceerd in de „Annales de la Société Royale (...)” van 1853-1854 (dl. V) onder de titel „Geschiedenis der Vlaemsche en Fransche letterkunde in het Graefschap van Vlaenderen tot het einde der regering van het huis van Burgondie, 1482”. In 1855 verscheen het werk, met hetzelfde zetsel maar met gewijzigde paginering, onder ietwat andere titel: „*Geschiedenis der Nederlandsche en Fransche letterkunde in het Graefschap Vlaenderen, van de vroegste tyden tot aen het einde der regering van het huis van Burgondie*” (Gent, 1855)¹⁰. In 1872 bezorgde C. A. Serrure een herwerking van het grootste gedeelte van zijn verhandeling in de vorm van een „*Letterkundige geschiedenis van Vlaenderen. Eerste deel. Nederlandsche en Fransche letterkunde tijdens de XIIIe, XIIIe en XIVe eeuwen*”.

Het manuscript van de eerste uitgave van Serrures literatuurgeschiedenis wordt bewaard in de Universiteitsbibliotheek van Gent (hs. G 11560)¹¹. Blijkens geschrapte passages en de herhaaldelijk voorkomende aanduiding in margine „moet niet gedrukt worden” gaat het hier om het oorspronkelijk handschrift dat Serrure als ant-

rique de la Société Royale des Beaux-Arts et de Littérature, de Gand. 1808 à 1845. Gand, s.d. (1845). P. 164 en p. 181; en: *Annales de la Soc. Roy. (...)*. Tome deuxième. 1846-1847. P. 284).

Voor 1851-1852 volgde dan de vraag naar een literaire geschiedenis van het Graafschap Vlaenderen tot 1482, hernomen in 1852-1853. (*Annales de la Soc. Roy. (...)*. Tome troisième. 1848-1850. P. 331; *Annales de la Soc. Roy. (...)*. Tome quatrième. 1851-1852. P. 184). In de „*Annales (...)*” van 1855-1856 verschijnt dan de opgave voor een vervolg op de vorige vraag, nl. „L’Histoire de la Littérature flamande et française dans le Comté de Flandre, depuis la fin du règne de la Maison de Bourgogne, 1482, jusqu’en l’année 1796”. (*Annales de la Soc. Roy. (...)*. Tome sixième. 1855-1856. P. 61). Voor de jaren 1865-1866 en 1867-1868 werd de vraag nogmaals herhaald. (*Annales de la Soc. Roy. (...)*. 1865-1866. P. 137; en: *Annales (...)*. 1867-1868. P. 256). We vonden geen spoor van een eventueel antwoord op deze vraag.

9. *Annales de la Soc. Roy. (...)*. Tome sixième. 1855-1856. P. 15-16.

10. In 1853-54 is het „Voorwoord” gepagineerd van p. 3 tot 8, en begint het eerste hoofdstuk op p. 9. In de uitgave van 1855 loopt het „Voorwoord” van p. [1] tot p. VI, en begint het eerste hoofdstuk op p. [1]. Zodat er, met hetzelfde zetsel, 8 blz. verschil zit in de paginering. Het werk verscheen in afleveringen. In de UB Gent is onder nr. D 2860 een exemplaar van de eerste aflevering bewaard, met de paginering van de editie van 1855 (96 p., zonder het voorwoord). Bovenaan op de 1ste blz. staat in handschrift van Serrure: „aen het Taelminnend-Studenten-Genootschap wordt deze eerste aflevering myner Verhandeling, als een blyk van byzondere Achtting aengeboden C.[onstant] A.[ntoine] S.[errure]”.

11. Het telt V + 302 + 10 + LIV + [140] p.

woord op de prijsvraag binnenstuurde¹², overigens aangevuld met een aantal „Veranderingen aen de Bekroonde verhandeling by den druk toegebracht” (10 + LIV + [140] p.).

In een aanvulling op het „Voorwoord”, die eveneens in de editie van 1855 werd afgedrukt, legt Serrure verantwoording af van de wijzigingen die hij t.o.v. „het afschrift ter mededinging” heeft aangebracht. „Behalve de verbeteringen, die alle werken by het herlezen eener proef ondergaen”, heeft hij zich „vier uitbreidingen” veroorloofd: „eene uitvoerigere analysis van den *Renart le Novel*, van Jakemart Giélee”, een uiteenzetting over „de latynsche vertaling van den *Wapen Marten*, door Jan Bukelare”, een „vlugtig overzicht van den toestand der middennederlandsche letterkunde in Brabant en in Holland” en „eene analysis der *Ystorie van Saladine*”. „De overige toevoegsels en verbeteringen, (...) werden onder den titel van NALEZINGEN aen het einde des werks opgegeven”. (P. V - VI). Vergelijking van de handschriftelijke „Veranderingen” met de gedrukte tekst leert ons dat Serrure nog een paar andere toevoegingen heeft aangebracht, waarover hij in zijn „Voorwoord” niet spreekt. Dit is bijvoorbeeld het geval met de passage waarin hij zich afzet tegen de mening van Snellaert dat Maerlant in zijn jeugd een zwerfend „spreker”, een „menestrel” zou geweest zijn, en tegen de opvatting van Vander Meersch dat Maerlant „tot den priesterstand behoorde” (1855 : p. 166-168 ; hs. G 11560 : uitbreiding bij „bladzijde 134. regel 1” in de „Veranderingen” (niet gepagineerd)). Ook de passage over „*abelspelen en boerden*”, over de „*mirakels*” en het „*mysterie*” (1855 : p. 274-278) is terug te vinden in de „Veranderingen” (niet gepagineerd) en werd derhalve achteraf bijgeschreven.

*

We zullen ons nu verder bezighouden met de *gedrukte* „*Geschiedenis der Nederlandsche en Fransche letterkunde in het Graefschap Vlaenderen, (...)*” zoals die in 1855 te Gent verscheen. In het gedeelte van het „Voorwoord”, gedateerd op 27 april 1853, vinden we een merkwaardige passage, die bewijst dat Serrure zijn stuk niet los ziet van literair-historisch werk van voorgangers. We citeren de passus in zijn geheel: „Wy volgden by het opstellen dezes

12. Cfr. de geschrapte openingspassage in het „Voorwoord”: „De heeren rechters worden verzocht de onnauwkeurigheden van styl en spelling, die in deze verhandeling kunnen ingeslopen zyn, alsook de schryffouten die in de aengehaelde, zoo fransche als vlaemsche, oude dicht-of prozastukken zouden voorkomen, goedwillig over het hoofd te zien. Het ontbrak den schryver aen tyd om zyn werk eene laatste maal geheel te overzien. Slechts weinige dagen meer waren toereikend geweest om aen alles nog talryke verbeteringen toetebrenge[n]”. (P. I).

werks een plan dat, als het ware, het midden houdt tusschen de bekroonde Verhandeling van D' Snellaert, en de uitmuntende Geschiedenis van D' Jonckbloet. Zonder de onderscheidene vakken beurtelings in oogenschouw te nemen, zooals de eerste gedaen heeft, hebben wy ook de behandelingswyze des tweeden, waerby de ontwikkeling des geestes in de letterkunde, de onderscheidene eeuwen dóór, hoofdzakelyk gadeslagen wordt, niet zoo stiptelyk, als die geleerde, in acht genomen" (1855. P. II-III). Het ligt voor de hand dat we, wanneer Serrure zo uitdrukkelijk naar het werk van Snellaert en Jonckbloet refereert, eerst de bedoelde geschriften van deze beide literair-historici even onder de loep moeten nemen, om aldus Serrures literatuurgeschiedenis beter te kunnen situeren en bestuderen.

F. A. Snellaerts bekroonde verhandeling is het eerste werk waartegen C. A. Serrure zich afzet.

Zijn „*Verhandeling over de Nederlandsche dichtkunst in Belgie, sedert hare eerste opkomst tot aen de dood van Albert en Isabella*” (1838) neemt — naar het woord van C. A. Serrure — „de onderscheidene vakken beurtelings in oogenschouw”. In deze verhandeling bespreekt Snellaert, overeenkomstig de prijsvraag van de Academie waar ze een antwoord op is¹³, de Zuidnederlandse letterkunde vanaf het begin „tot aen de dood van Albert en Isabella”, dus tot het begin van de 17de eeuw. Hij deelt zijn stof daarbij in drie periodes in: het eerste tijdvak gaat tot aan het samenbrengen van onze gewesten onder het Huis van Bourgondië; de tweede afdeling bespreekt de periode tot aan de overgave van Antwerpen (1585); de terminus ad quem van de derde periode is de dood van Albert en Isabella¹⁴. Bij de aanvang van de studie van elk van deze tijdvakken geeft Snellaert o.a. de algemene evolutie van Nederlandse taal en literatuur, een overzicht van de (al dan niet politieke) tijdsomstandigheden, van literair-technische vernieuwingen, e.d. Literaire feiten worden dan soms vanuit de politieke toestand verklaard. Zo bijvoorbeeld wanneer Snellaert in 't algemeen overzicht dat het derde tijdvak, „sedert de overgave van Antwerpen aen Parma, tot aen de dood van Albert en Isabella”, opent, een verklaring geeft waarom de mu-

13. Reeds in 1835 had de Académie Royale de Belgique een prijsvraag uitgeschreven, die luidde: „Présenter une dissertation raisonnée sur la poésie flamande, dès sa première origine, jusqu'à la fin du règne d'Albert et d'Isabelle; en y ajoutant un choix judicieux, mais sobre, des passages les plus saillans, propres à caractériser l'esprit et le genre des ouvrages de poésie flamande, publiés ou restés manuscrits?”. (Bull. de l'Acad. Royale des Sciences et Belles-lettres de Bruxelles. Année 1835. T. II. P. 145).

14. Voor een meer uitvoerige bespreking van de enkele beschouwingen die we hier over Snellaerts „*Verhandeling*” geven, verwijzen we naar: M. DE SMEDT: De literair-historische activiteit van Jan Frans Willems (1793-1846) en Ferdinand Augustijn Snellaert (1809-1872). Gent, 1984. P. 221-232.

zen meer en meer naar Noord-Nederland verhuisden ; het Spaanse juk, gepaard aan een strenge censuur op denken en drukken, is hier als belangrijkste oorzaak aan te wijzen¹⁵.

Van het zich bewust zijn van een wisselwerking tussen literaire factoren enerzijds en de politieke, maatschappelijke, ... context anderzijds, naar het verwerven van historisch inzicht in het algemeen cultureel en geschiedkundig gebeuren, is maar een stap ; herhaaldelijk priemt deze historische zin dan ook door in Snellaerts' „*Verhandeling*” ! We volstaan hier met de verwijzing naar Snellaerts bespreking van het toneelstuk „*Salomon*” van Willem Van den Nieuwelant (begin 17de eeuw). Men mag er zich volgens Snellaert niet aan storen „dat onze Antwerpenaer de schikkingen van het tooneel niet begreep gelyk wy thans ze begrypen. Men moet hem vergelyken met hetgeen de rederykers nog in zyne jeugd leverden, (...)”¹⁶.

Historisch inzicht, het besef dat wetten en regels in het literair bedrijf niet steeds dezelfde waren, gaat gepaard met inzicht in evolutie, in ontwikkeling, in geleidelijke op- en neerwaartse bewegingen. Zo meent Snellaert dat de didactiek niet ineens in de 13de eeuw met Maerlant is opgekomen en daarna weer plots uit onze literatuur verdwenen is : „neen, by onze natie heeft de neiging voor het didactieke altyd bestaen”. In de 13de eeuw grijpt wel een accentuering plaats : het is „onloochenbaer dat eerst sedert dien tyd het leerdicht den boventoon in onze letterkunde gevoerd heeft”¹⁷. Met andere woorden, het involgen van historisch bewustzijn, het beklemtonen van de relatie tussen literatuur en tijdsomstandigheden, het aanvaarden en inzien van (geleidelijke) evolutie, het zijn kenmerken die we in Snellaerts „*Verhandeling*” aantreffen. Nochtans is zijn literatuurgeschiedenis nog geen afgeronde, logisch gestructureerde, samenhangende *geschiedenis* van de Vlaamse literatuur. Daartoe wordt zijn verhaal nog te veel doorweven met allerlei „weetjes” in de aard van opgave van bewaarplaatsen van manuscripten enerzijds, en met fragmenten van teksten ter staving van zijn argumentatie anderzijds. Dit is niet verwonderlijk in een tijd dat er nog bijna geen teksten waren uitgegeven en dat ook andere bronnen zoals inventarissen, gedrukte catalogi of bibliografieën nauwelijks bestonden. Stricto sensu hoort — naar onze huidige begrippen althans — dergelijke informatie in een literatuurgeschiedenis niet thuis.

Is Snellaerts basisindeling de chronologische in drie tijdvakken, in elk van deze periodes deelt de auteur zijn stof in naar *genres* ; het is op dit indelingspatroon dat C. A. Serrure doelt wanneer hij het

15. F. A. SNELLAERT : *Verhandeling*. P. 218-229. Cfr. ook : M. DE SMEDT : o.c. P. 229.

16. F. A. SNELLAERT : *Verhandeling*. P. 254. Cfr. ook : M. DE SMEDT : o.c. P. 229-230.

17. F. A. SNELLAERT : *Verhandeling*. P. 120. Cfr. ook : M. DE SMEDT : o.c. P. 230-231.

heeft over het „beurtelings in oogenschouw” nemen van „de onderscheidene vakken”. We treffen bij Snellaert dan ook hoofdstukken aan over „Romans”, „Allegorien”, „Fabelen”, „Minnedichten”, „Wenschen”, „Liederen” met de diverse onderverdelingen, „Tooneelpoezy”, etc. Dit indelingspatroon geeft aanleiding tot een zekere herhaling: het werk van één schrijver komt soms op verschillende plaatsen aan de orde. Het onmiskenbaar voordeel van dit procédé is nochtans dat werken die formeel samenhangen in één genre, ook samen besproken worden. Anderzijds gebeurt de bespreking van een aantal genres, door de chronologische dieldeling, in drie stadia; ook dit kan een factor van herhaling vormen.

De „uitmuntende Geschiedenis van D' Jonckbloet” is het andere werk dat C. A. Serrure expressis verbis vermeldt, wanneer hij het heeft over het plan dat hij in zijn eigen literatuurgeschiedenis gevolgd heeft.

In 1851-1852 verschenen inderdaad het eerste en het tweede deel van de „*Geschiedenis der middennederlandsche dichtkunst*” van W.J.A. Jonckbloet (1817-1885). Het derde deel kwam in 1854-1855 van de pers, en heeft Serrure derhalve, ook blijkens zijn eigen mededeling¹⁸, niet meer kunnen gebruiken voor zijn eigen literatuurgeschiedenis¹⁹.

Hoe heeft Jonckbloet zijn geschiedenis van de middelnederlandse letterkunde opgevat en uitgewerkt?

Met betrekking tot zijn werkwijze komen we reeds een en ander te weten in zijn „Inleiding” tot het eerste deel en in zijn „Besluit” in het derde deel. In zijn „Inleiding” betoogt Jonckbloet dat zijn werk „eene eerste proeve is op dit gebied geleverd” (dl. I. P. 5). Anderen hebben natuurlijk „bouwstoffen” aangebracht: „Van Wijn, Willems, Hoffmann, Mone of Snellaert”, maar in hun werken „was onderzoek, studie, bijeenbrenging der stoffe het hoofddoel; zij geven ons meer eene opsomming van boeken en handschriften, of losse, onsamenvangende beschouwingen van enkele werken, terwijl zij de behoefte aan eene beredeneerde, aaneengeschaalde voorstelling en beoordeeling van den gang onzer middeleeuwsche poëzie onvoldaan moesten laten”. Jonckbloet stelde zich daarentegen tot doel „de stof door hen met zoo veel vlijt en oordeel bijeengebracht te bemachtigen en te verwerken tot een, kan het

18. Cfr.: „Wanneer ons echter het eerste stuk van het derde deel der *Geschiedenis der middennederlandsche Dichtkunst* van D' Jonckbloet toekwam, was ons werk zoo goed als afgedrukt” (Voorwoord. P. VI).

19. W.J.A. JONCKBLOET: *Geschiedenis der middennederlandsche dichtkunst*. Amsterdam, Van Kampen, 1851-1855, 3 dln.

zijn, boeiend tafreel" (dl. I. P. 5). En wat verder zegt hij: „Ik stel mij voor een getrouw tafreel op te hangen van de geestontwikkeling onzer voorvaderen van de vroegste tijden af tot op de helft ongeveer der vijftiende eeuw" (dl. I. P. 7).

Jonckbloet wil derhalve „geschiedenis" schrijven, evoluties weergeven, niet zozeer een „dorre opsomming van namen of boektitels" aanbieden (dl. I. P. 8); hij wil veeleer de resultaten van het onderzoek meedelen, niet zozeer alle elementen die tijdens het onderzoek bijeengegaard zijn; „mijn streven zal zijn mijnen tijdgenoten bekend te maken met den inhoud, den geest, den vorm en de waarde der middennederlandsche dichtkunst; met de veranderingen die zij in- en uitwendig ondergaan heeft, met den invloed dien zij heeft geoeffend op ons volkskarakter, met de richting die haar de staatkundige ontwikkeling der natie gegeven heeft" (dl. I. P. 8). Jonckbloet wil m.a.w. de ontwikkeling van de middelnederlandse dichtkunst schetsen, in haar wisselwerking met volkskarakter en staatkundige ontwikkeling. In het „Besluit" op zijn monumentale geschiedenis geeft Jonckbloet evenwel toe dat hij zijn doelstellingen niet volledig heeft kunnen uitvoeren: „in steê van alleen te verhalen en te beschrijven heb ik, vooral in de laatste helft des werks, geredeneerd en betoogd"; de tijd scheen immers „nog niet geboren", „dat een verhalend werk, 't welk blootelijk de resultaten van het onderzoek gaf, zonder de gronden te wikken waarop die resultaten rustten, geheel aan de behoefte van de lezers zou voldoen" (dl. III. P. 580-581). Hij blijft evenwel „den vurigen wensch" koesteren, „dat weldra eene geschiedenis onzer letterkunde mogelijk worde, die, alleen resultaten tot een boeiend tafreel vereenigend, geheel en al kan voldoen aan de eischen der historische kunst". Zelf wil hij bij een eventuele tweede uitgave zijn stuk in die zin omwerken (dl. III. P. 581).

Dit alles neemt niet weg dat in Jonckbloets werk zijn oorspronkelijke doelstelling „geschiedenis" te schrijven, toch duidelijk in 't oog springt. Twee grondstellingen van Jonckbloet vallen daarbij bijzonder op: 1) de letterkunde kan niet los gezien worden van de maatschappij waarin ze wortelt, opschiet en tot bloei komt; 2) in de letterkunde kunnen we, net zoals in andere domeinen van o.a. cultureel of maatschappelijk leven, de diverse stadia terugvinden van opgang, bloei en verval. Voor een en ander is invloed van de Duitse literair-historicus G. G. Gervinus (1805-1871) niet uitgesloten: Jonckbloet verwijst ten andere ontelbare keren naar diens „onsterfelijk werk" (dl. I. P. 17), nl. zijn „*Geschichte der poetischen National-Literatur der Deutschen*" (1835-1842), zij het niet altijd met instemming.

Dat volgens Jonckbloet de letterkunde niet losstaat van het maatschappelijk en cultureel bestel, en „ons den geest des tijds aanschouwelijk maakt” (dl. I. P. 218), wil hij in zijn geschiedenis op diverse plaatsen aantonen. Zo meent hij de overgang van volkspoëzie naar ridderpoëzie te moeten verklaren uit een scherpere afbakening van de standen : „Uit de tegenstelling der beide benamingen blijkt reeds, dat zich van lieverlede in de maatschappij een verschijnsel opgedaan had, dat niet werd waargenomen in de vroegere periode die wij behandelden, en dat noodzakelijk de veranderde richting in de letterkunde met zich voerde : de scherper afscheiding namelijk der standen” (dl. I. P. 217). Hij wijst op het belang van de kruistochten en van het ridderwezen : „Niet geringer is de invloed op de letterkunde geweest van het ridderwezen, gelijk het zich mede in de kruistochten ontwikkelde” (dl. I. P. 222) ; en zowel de Karelromans als de Arturromans vinden hier hun ontstaan : „De geest van innige vroomheid door de kruistochten gewekt vond zijne letterkundige bevrediging in de epepeën die den Saracenenkrijg van Karel den Grooten en zijne genoten vierden, maar de meer en meer ontwikkelde wereldsche ridderzin vond daarin geen voedsel. Ook deze zocht naar een poëtischen vorm en vond dien in de Arturromans” (dl. I. P. 229). En in het „Derde boek” zegt Jonckbloet over de ridderpoëzie dat achtereenvolgens „de *moed* van den *krijgsman*”, „de *eer* van den *ridder*” en de „*liefde* van den *mensch*” het hoofdelement ervan vormen : „Eerst dus materiële kracht, die door zedelijken invloed, door beginsels, gewijzigd wordt, terwijl eindelijk hoofdzakelijk zielsaandoeningen de aandacht trekken”. Jonckbloets conclusie : „Pleit dit voor de toenemende beschaving der maatschappij, waarvan die poëzie het beeld afspiegelt, wij zien er tevens het bewijs in voor de minder exkluzieve richting van letterkunde en maatschappij, die het noodzakelijk gevolg moest zijn der meer algemeen verspreide beschaving” (dl. II. P. 121).

Jonckbloets beklemtonen van de hechte relatie en wisselwerking tussen literatuur en maatschappij, hangt nauw samen met een historisch inzicht waarvan de auteur op diverse plaatsen blijk geeft. Getuige passages als : „Wij zouden een onjuisten maatstaf bezigen, zoo wij de litterarische produkten van vroeger tijd wilden beoordeelen naar onze hedendaagsche begrippen, naar onze beschaving” (dl. I. P. 237) ; of : „de liberale en ontwikkelde beschaving van onzen tijd tot het standpunt van onze kritiek te kiezen, zou aanleiding geven tot eene beschouwing ten minste even eenzijdig als haar onderwerp” (dl. II. P. 118).

En dat de auteur weet dat het niet gemakkelijk is om het juiste evenwicht te vinden tussen de eisen van een objectieve kunstbeoordeling enerzijds en de plicht elk werk in zijn historische context te beschou-

wen anderzijds, lezen we af uit de „Inleiding”, waar het heet : „het zal bovenal eene voortdurende worsteling eischen (...) om bij onze beschouwing steeds de absolute eischen der kunst voor oogen te houden als een baken op deze onbevaren zee, en toch recht te laten wederbaren aan den invloed die eene ons vreemde wijze van beschouwing en opvatting, eene eigenaardige ontwikkeling en beschaving, op de voorstelling der dichters moest uitoefenen ; om in de juiste maat het objectieve met het subjektieve te vereenigen” (dl. I. P. 4-5). We wezen er hoger op dat het zien van de relatie tussen literatuur en tijdsomstandigheden, en het besef van de relativiteit van normen en begrippen vanuit een diep historisch inzicht, kenmerken zijn die ook in Snellaerts „*Verhandeling*” tot uiting komen²⁰.

Een tweede basisidee van Jonckbloets geschiedenis is de stelling dat ook in de literatuur, net zoals in allerlei andere domeinen van kunst, maatschappelijk bestel, etc., drie periodes kunnen onderscheiden worden : „Alle stoffelijke zaken doorloopen drie tijdperken : dat van wording, van hoogste ontwikkeling en verval. Zoo ook de kunsten. De geschiedenis leert het ; maar ook zonder die ondervinding moet de noodzakelijkheid van dit verschijnsel op het gebied der aethetica ieder in het oog springen, die over het wezen van de kunst heeft nagedacht” (dl. II. P. 3).

Deze grondstelling heeft de structuur van de eerste twee delen van Jonckbloets werk bepaald. Immers, bespreekt het „eerste boek” de „oudste volkspoëzie” (dl. I. P. 11-214), het „tweede boek” behandelt de „aanvang der ridderpoëzie” (dl. I. P. 215-414), het „derde boek” de „bloeï der ridderpoëzie” (dl. II. P. 1-280) en het „vierde boek” het „verval der ridderpoëzie” (dl. II. P. 281-477). Opkomst, bloei en verval van de ridderpoëzie is inderdaad het schema waarin de bijna 900 bladzijden van de eerste twee delen van Jonckbloets geschiedenis werden ingevuld. En zijn doelstelling „geschiedenis” te schrijven getrouw, beklemtoont de auteur dat deze stadia niet als afzonderlijke entiteiten moeten beschouwd worden, dat de geschiedenis niet met abrupte sprongen vooruitschiet, maar dat alles geleidelijk verloopt, na en naast elkaar. Vandaar dat Jonckbloet aanvankelijk uitvoerig stilstaat bij de periode die „onze eigenlijke gezegde mnl. letterkunde voorafgaat” (dl. I. P. 174) en b.v. heel wat aandacht besteedt aan het Nevelingenlied, de Goedroensage, etc. Hij wenst immers „rekenschap te geven van de poëtische ontwikkeling van den nederduitschen stam vóór dat tijdvak 't welk ons hoofdzakelijk zal bezig houden ; want om de letterkunde van dat tijdperk geheel en al te leeren begrijpen en beoordeelen, moesten wij zien welke veran-

20. Cfr. supra, p. 59-60.

deringen het poëtisch ideaal ondergaan had, hoe het zich had gevormd en vervormd" (dl. I. P. 174).

De kruistochten gaven, zoals wij reeds zagen²¹, de stoot tot het ontstaan van de ridderpoëzie. Welnu, de gedichten die behoren tot de „beide hoofdtwijgen onzer ridderpoëzie" (dl. I. P. 234), de Karelssage en de Artursage, mag men volgens Jonckbloet niet „achtereenvolgens in afgesloten rubrieken" beschouwen, „omdat die sagenkringen elkander niet chronologisch hebben opgevolgd, omdat de eene niet opkwam toen de andere had uitgebloeid; omdat zij integendeel gelijktijdig naast en door elkander zich ontwikkelden" (dl. I. P. 233). In het boek „aanvang der ridderpoëzie" bespreekt Jonckbloet dan o.a. het „Roelants-lied", „Karel ende Elegast", „Ogier van Ardennen" en „Lancelot". Over de aanvangsperiode van de ridderpoëzie zegt hij bij het begin van zijn bespreking van de bloei-periode: „Zoolang de adel in groote afzondering op zijne kasteelen leefde, was de grenzelooze uitgebreidheid van een gedicht, met zijne herhalingen, met zijne verschillende voorstellingen van hetzelfde feit of dezelfde gedachte, met zijne hypertrofie van epizoden, een noodzakelijk kwaad" (dl. II. P. 4). Waarmee Jonckbloet karakteristieken van literaire werken verklaart vanuit de maatschappelijke situatie van de adel. En hij gaat verder aldus: „Maar toen het maatschappelijk verkeer gemakkelijker werd en de adel meer gezellig, moest dit ophouden". Men kwam tot het inzicht dat „eenheid in een dichtstuk een noodzakelijk vereischte is"; de gedichten werden ontdaan van „herhalingen en overlading met vreemdsoortige elementen"; „de hooger eischen der kunst in verhevener zin openbaarden zich van lieverlede aan hare priesteren, (...)". Jonckbloet verbindt m.a.w. de bloei van de ridderpoëzie in de 13de eeuw expliciet met de toestand waarin de adel verkeerde. Hij bespreekt voor deze periode o.a. de „Roman der Lorreinen", de „Roman van Walewein", de „Roman van Moriaan", de „Roman van Ferguut", „Parthenopeus en Melior" en „Floris ende Blancefleur". Absoluut hoogtepunt is de Walewein, want wij moeten, aldus Jonckbloet, „erkennen dat dit gedicht aan alle eischen der kunst voldoet: dat er eenheid van gedachte in heerscht en afronding van vorm; terwijl de belangstelling klimmend wordt gewekt door het verhaal van steeds gewaagder avonturen die den held tot zijn doel moeten brengen, en eindelijk door het konflikt van hartstochten, dat hem boven de meeste kunstfiguren der middeneeuwen verheft" (dl. II. P. 91-92). Geleidelijk komt er echter in de ridderpoëzie een „sentimentaliteit", een „weekhartigheid", die haar ten val zouden brengen: „die val moest nog worden verhaast door den praktischen zin die zich van de maatschappij

21. Cfr. supra, p. 63.

meester maakte en weldra ook op letterkundig gebied niet meer af te weren was" (dl. II. P. 247-248). Alvorens echter in een „vierde boek" het „verval der ridderpoëzie" te bespreken, zal Jonckbloet nog moeten stilstaan „bij een paar gedichten uit den bloeitijd der verhalende poëzie", en o.a. de geestelijke poëzie met o.m. „Beatrijs" behandelen, immers: „Geen tijdperk van letterkundige ontwikkeling is zoo eenzijdig dat het slechts ééne richting van den geest des tijds zou uitdrukken: bloei veronderstelt juist veelzijdigheid, en ook hier werden andere twijgen van poëzie niet veronachtzaamd" (dl. II. P. 249).

We kunnen besluiten: Jonckbloet wenst in zijn „*Geschiedenis der middennederlandsche dichtkunst*" de „geestontwikkeling" te beschrijven — „de ontwikkeling des geestes in de letterkunde" zoals C. A. Serrure het zegt —, hij wil de geschiedenis van de literatuur schetsen in het licht van de ontwikkelingen in de maatschappij, in haar evolutie naar bloei en verval, en met oog en eerbied voor de eigenheid en het waardensysteem van elke historische periode.

*

Na deze lange, doch m.i. noodzakelijke uiteenzetting over enkele aspecten van het werk van twee literair-historici naar wie C. A. Serrure in 't begin van zijn geschiedenis uitdrukkelijk verwijst, moeten we nagaan wat hij precies bedoelt wanneer hij zich situeert tussen Snellaert, die zijn „*Verhandeling*" per genre indeelt enerzijds, en Jonckbloet anderzijds, die zoals gezegd „de ontwikkeling des geestes in de letterkunde" onderzoekt, volgens het model van opgang, bloei en verval. Hoe is Serrures literatuurgeschiedenis opgebouwd en uitgewerkt?

In eerste instantie moeten we er rekening mee houden dat Serrure een antwoord schreef op een prijsvraag²², en dat derhalve zowel de chronologische („het einde der regering van het huis van Burgondie", d.i. 1482) als de geografische (het Graafschap Vlaanderen) grenzen van zijn stuk vooraf waren vastgelegd. Het eerbiedigen van deze beide limieten verliep overigens niet zonder problemen. De chronologische grens had bijvoorbeeld als gevolg dat Serrure naar het eind van zijn verhandeling toe slechts diende te „handelen over het opkomen en niet over den schoonsten bloeityd dezer aloude letterkundige genootschappen", nl. de „kamers van Rhetorika" (1855. P. 299). De geografische afbakening viel de auteur nog zwaarder,

22. Cfr. supra, p. 56.

immers : „Van enkele stukken weet men stellig dat zy of tot Vlaenderen, of tot Braband, of tot Holland, of tot elders behooren ; doch van de meeste is het onmogelyk het juiste vaderland, en meermalen ook, de schryvers aen te wyzen. (...). Voor eenige stukken bleef er ons geen de minste twyfel over, doch voor de meerderheid viel het hoogst moeiljelyk hieromtrent iets vast te stellen” (1855. P. 97). Herhaaldelyk moet Serrure dan ook bepaalde werken verder onbesproken laten omdat hij niet weet of ze al dan niet tot Vlaanderen moeten gerekend worden²³. Verder moest Serrure er rekening mee houden dat Artesië slechts een beperkte tijd (nl. tot 1191)²⁴ tot Vlaanderen behoorde. En dat de geschiedschrijving van de literatuur in het Graafschap Vlaanderen de behandeling van letterkunde in twee talen (het Frans en het Nederlands) impliceert, maakte het er voor Serrure bepaald niet gemakkelijker op om een gedegen plan voor zijn werk te vinden.

Want inderdaad, in de structuur en opbouw van Serrures „*Geschiedenis*” schijnt er toch wat te schorten. Hoe is het werk dan opgebouwd ?

Afgezien van een „Voorwoord”, een „Besluit” en een aantal „Nalezingen”, deelde de auteur zijn studie op in 14 hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk behandelt de „Vroegste tyden”; het tweede de „Ontwikkeling der beschaving” en de aanmoediging van de letterkunde door de graven; het derde hoofdstuk schetst de dichtkunst in „het Atrechtsche”; de Franse letterkunde in „Waelsch-Vlaenderen” is het studieobject in het vierde kapittel, waarbij achtereenvolgens o.a. het minnelied (p. 48-52), de fabliaux (p. 53-55) en de romans (p. 55-73) ter sprake komen - een indeling naar genre derhalve; in het vijfde hoofdstuk spreekt Serrure over de „Invoering der landspraek in de openbare akten” en de „Gehechtheid der Vlamingen aen hunne tael”. Wanneer C. A. Serrure in 1872 een herwerking althans van het grootste gedeelte van zijn werk van 1855 levert²⁵, zal hij precies de inhoud van dit vijfde hoofdstuk van 1855 met die van het eerste hoofdstuk (van 1855) samenvoegen tot een „Inleiding”, terwijl het tweede, derde en vierde hoofdstuk van 1855 in 1872 één coherent „Eerste hoofdstuk” gaan vormen dat de Franse letterkunde in het Graafschap bespreekt. Dit maakt het o.m. mogelijk de behandeling van Guillaume de Bapaume en Gauthier d'Ar-

23. Cfr. b.v. : „By de schryvers, die onder Philips den Goede zich bezig hielden met het bewerken van middeleeuwsche ridder-epopen, zullen wy ons hier niet langer ophouden, omdat men geene dezer met zekerheid tot Vlaenderen kan terugbrengen” (1855. P. 292). (Andere voorbeelden op p. 99, p. 103, p. 217).

24. Cfr. : Nijhoffs Geschiedenislexicon. Nederland en België. Samengest. door H.W.J. VOLMULLER. 's-Gravenhage-Antwerpen, 1981. P. 35.

25. Cfr. supra, p. 57.

ras (in 1855 op p. 34-37 in het derde hoofdstuk (Artesië)) in 1872 dusdanig te verplaatsen (naar p. 74-77) dat de epische poëzie van het Atrechtse en deze van „Waalsch-Vlaanderen” bij mekaar gebracht worden.

Het zesde hoofdstuk van 1855 geeft de „Geschiedenis der vlaemsche letterkunde in de XIIe en XIIIe eeuwen”, waarin hoofdzakelijk de „ridderepopen” worden besproken, met name „*de duitsche heldensage, de karolingische, de britsche* en eindelyk die der *klassische oudheid*” (p. 98). Het dierenepos en de dierenfabel komen in het zevende hoofdstuk aan bod. In 1872 komen dit zesde en zevende kapittel samen in één „tweede hoofdstuk”. Jacob van Maerlant vormt een apart hoofdstuk zowel in 1855 (het achtste) als in 1872 (het derde).

Serrure verklaart duidelijk waarom hij achtereenvolgens de ridderromans, de dierensage (dierenepos en fabel) en Jacob van Maerlant bespreekt; dierenepos en fabel horen immers samen, en dit niet alleen omdat zij dezelfde wereld voorstellen: „Er is tusschen den ouden *Reinaert* en den *Esopet* een ander punt van overeenkomst. Van de allegorische satyre in den eersten tot de didaktische moralisatie des anderen, is er maer een stap. Zy zyn slechts verschillende fasen van den zelfden geest die zich tegen het overdrevene der ridderpoëzy verheffende, den genie van Maerlant baerde” (1855. P. 159). Meteen fungeert het hoofdstuk over de dierensage als een schakel tussen de bespreking van de ridderromans en het Maerlant-hoofdstuk.

Het negende kapittel van 1855 bespreekt de geestelijke en beschrijvende dichtkunst vóór, tijdens en na Jacob van Maerlant, terwijl het tiende hoofdstuk de wereldlijke poëzie na Maerlant schetst. In dit tiende hoofdstuk is eveneens een overzicht van de middelnederlandse literatuur in Brabant en Holland ingelast (p. 240-251). Hieromtrent lezen we in het „Voorwoord”: „Aen het einde onzes tienden en veertienden hoofdstuks gaven wy een uitgebreider, maer dan toch nog vlugtig overzicht van den toestand der middennederlandsche letterkunde in Brabant en in Holland” (p. V-VI). Dit is ten andere één van de vier uitbreidingen die Serrure naar eigen zeggen in zijn tekst heeft aangebracht t.o.v. het manuscript dat hij voor de prijsvraag had ingestuurd²⁶. En inderdaad, in Serrures handschrift is een stuk van de oorspronkelijke pagina 190 en de hele pagina 191 geschrapt, en vinden we bij de „Veranderingen aen de Bekroonde verhandeling by den druk toegebracht” de tekst terug die correspondeert met de bladzijden 240-252.

Het negende, tiende en elfde hoofdstuk van 1855 (11de hoofdstuk = het toneel) worden in 1872 alweer in één enkel kapittel

26. Cfr. supra, p. 58.

— het vierde en tevens laatste — samengebracht. In het twaalfde hoofdstuk van 1855 behandelt Serrure het Huis van Bourgondië met o.m. de (Franstalige) historieschrijvers Chastellain en Du Clercq. Het dertiende hoofdstuk schetst de opkomst van de rederijderskamers, terwijl in het veertiende enkele rederijders besproken worden en, net zoals op 't eind van het tiende hoofdstuk, een paar bladzijden aan de Nederlandse letterkunde in Holland en Brabant worden gewijd (p. 344-347)²⁷. Serrure is ten andere fier te kunnen melden dat in de 15de eeuw „Vlaenderen tydens de regering van het huis van Burgondië aen het hoofd der nederlandsche letterkunde” stond, „al is het dat wy dit tydstip geen bloeydstip voor onze middeleeuwsche literatuur mogen noemen” (p. 347).

Uit dit overzicht moge blijken dat het indelingspatroon van Serrures literatuurgeschiedenis vrij warrig is; de chronologische basisindeling wordt niet steeds volgehouden; dat hier en daar de Franstalige literatuur uit het Graafschap moest ingelast worden, is de continuïteit in de uiteenzetting niet ten goede gekomen; er zijn te veel hoofdstukken; sommige daarvan zijn ingedeeld per genre, andere beperken zich tot de bespreking van één figuur. De genrebehandeling vormt geen basisprincipe van indeling, zoals dat bij Snellaert het geval is. En men kan ook bezwaarlijk stellen dat in Serrures vrij discontinu verhaal de „ontwikkeling des geestes” wordt geschetst zoals bij Jonckbloet, ofschoon er hier en daar pogingen in die zin te vinden zijn. We wezen reeds op de functie die Serrure toekent aan „Reinaert” en „Esopet” als schakels tussen de ridderromans enerzijds en Maerlant anderzijds²⁸. Of een ander geval: zijn inzicht in historische evolutie blijkt eveneens uit zijn afsluiten van het hoofdstuk over de dierensage met de volgende passus: „Voor dat Maerlant als een groot verschynsel in de middennederduitsche letterkunde optrad, broeide de reactie, die hy te wege bragt, reeds in den geest van menigeen. Het buitensporige der strekking aen de letterkunde door het tooverachtige der ridderromans uit de XIIIe eeuw gegeven, deed hun de achting van het publiek verliezen; en het didactiek dat, op de klassische Oudheid steunende, zich onopgemerkt had verheven, wachtte slechts het oogenblik dat een groote man zou verschynen om op de puinen der inbeeldings-afgodery den zucht naer waerheid en wetenschap te doen zegevieren” (p. 159).

Opvallend is trouwens dat C. A. Serrure, net zoals Snellaert en Jonckbloet, op talrijke plaatsen de klemtoon legt op de relatie tussen literatuur en de maatschappelijke, politieke en culturele context.

27. Ook deze passage is een uitbreiding t.o.v. het oorspronkelijk manuscript. Cfr. de „Veranderingen (...) by den druk toegebracht”.

28. Cfr. supra, p. 68.

Voorbeelden? Het begint al met de kruistochten, want „dat die heldhaftige ondernemingen, dat doorreizen van zoo veel tot dantoe geheel onbekende landen, dat dagelyksch ontmoeten van vreemde zaken, op de ontwikkeling des geestes en op de verbeeldingskracht sterk werkten, zal men licht bevroeden”; ze bevatten „ryke stof voor poëzy” (p. 14).

Wanneer Serrure de letterkunde in het Graafschap Vlaanderen in de 14de eeuw bespreekt, moet hij constateren: „In vergelyking met de XIIIe eeuw, levert Vlaanderen in de XIVe, zoo wel wat het getal der stukken aengaet, als voor hunne uitgebreidheid en tevens ook voor hunne letterkundige waarde, een min belangryk tydperk op” (p. 238). De reden? „Eene der voornaemste oorzaken dat de Artevelden - eeuw voor onze letterkunde niet zoo roemryk was als de regering van Margaretha van Constantinopelen, is gelegen in de gedurige twisten met Frankryk en de aenhoudende burgeroorlogen die in tusschentyd ons vaderland verscheurden” (p. 239)²⁹. Brabant daarentegen „genoot op het einde der XIIIe eeuw en in de eerste helft der XIVe het welvarendste tydvak zynere geschiedenis” (p. 242). In de tweede helft van de 14de eeuw kwam echter ook hier het verval op het stuk van de letterkunde; we zouden ons daarover kunnen verwonderen, „indien de geschiedenis ons hiervan de oorzaak niet verklaerde. De rampspoedige oorlogen met Vlaanderen en Gulk, (...), de binnenlandsche twisten, waervan Leuven gestadig het tooneel was, konden niet nalaten den lettersmaek, benevens rust en volksweelde, uit te roeijen” (p. 249)³⁰. En een paar bladzijden verder herhaalt Serrure nogmaals dat de letterkunde in het 14de-eeuwse Vlaanderen niet veel voorstelde, „daer altoos de literatuere spiegel is der maetschappy, in wier midden zy ontstaet, en in de Artevelden eeuw, ons vaderland afgeschilderd wordt, onder twee plagen zuchtende: oorlog en zedenbederf, (...)”. Immers, „in onrustige tyden bevinden zich de geesten min tot gestadigen arbeid geschikt, en wanneer eenieder zyn goud, uit vreeze van onheilen zorgvuldig, bewaert, of het tot voldoening van politieke hartstogten doet dienen, vinden natuerlyk kunsten en letteren weinig onderstand en bescherming” (p. 251). Laten we volstaan met erop te wijzen dat Serrures opvatting over de rechtstreekse relatie tussen onrustige tijden, oorlogen, ... en de achteruitgang van het beoefenen van de literatuur, in belangrijke mate afwijkt van het standpunt van een Jer. de Vries, een M. Siegenbeek en een J. F. Willems, die precies in onrustige tijden en politieke

29. Cfr. in dit verband: M. VANDERMAESEN: Vlaanderen en Henegouwen onder het Huis van Dampierre 1244-1384. P. 399-440 in: Algemene Geschiedenis der Nederlanden. 1982. Deel 2.

30. Cfr. o.a.: P. AVONDS: Brabant en Limburg 1100-1403. P. 452-482 in: Algemene Geschiedenis der Nederlanden. 1982. Deel 2.

onlusten een voedingsbodem zien voor het ontstaan van grootse en krachtige literatuur³¹.

Is de letterkunde voor Serrure een spiegel van de maatschappij waarin zij ontluikt en tot bloei komt, zij is volgens hem tevens een afspiegeling van de volksaard. Dit komt heel duidelijk tot uiting in de vergelijking tussen de Vlaamse sprook „*van III ghesellen die den baken stalen*” met de gelijklopende Franse fabliau „*de Barat et d'Haimet*” of „*des trois larrons*” van Jehan de Boves: „By Jehan de Boves wordt alles met een gastmael gesloten, waer de boer en de twee roovers, van heên en weêr loopen vermoeid, gezamentlyk het stuk spek opeten. Men ziet dat in het fransche stuk alles op een lachen uitkomt, terwyl in het vlaemsche de schurken gestraft worden. Het meer ernstige karakter van onzen landaerd vergde zulk slot, terwyl by onze litzinnigere naburen de misdaed zelve, wanneer zy iets ongewoons of kluchtigs oplevert, verschoond wordt” (p. 226-228). Het verschil tussen Vlaamse en Franse volksaard is hier volgens Serrure derhalve af te lezen uit literair werk van beide volkeren. Een gelijkaardig voorbeeld vinden we in de Franse „*mirakels*” uit de 13de en 14de eeuw. Deze waren in die tijd „de gewoone stof van het dramatische vak by onze zuidelyke naburen”. Het feit dat in het mirakel een „christelyk einde aen het stuk” wordt gegeven, „is het hoofdzakelyke van het *mirakel* in tegenstelling van onze abelspelen”. Serrure kan over deze mirakels niet veel goeds zeggen: „Eene afschuwelyke mengeling van het heilige en het verhevene met het onzedelyke en fantastische, eene verwardheid van de diepste geheimen van den godsdienst met de triviaelste en belachelykste voorvallen heerscht in meest alle deze stukken (...)”; omtrent 1400 zou het „*mirakel*” dan ook „op het fransch theater de plaets ruimen voor (...) het *mysterie*” (p. 275-277).

Dit beklemtonen van de diversiteit van literaire uitingen als veruitwendiging van dieperliggende verschillen in volksaard, houdt wellicht verband met Serrures doelstellingen waarmee hij aan literatuurgeschiedschrijving doet. Over de aard van die doelstellingen laat hij trouwens niet de minste twijfel bestaan. In zijn „Voorwoord” reeds beklemtoont hij dat hij, „achtienjarigen jongeling”, bij het redigeren van zijn „boek over de middeleeuwsche letterkunde”, „steeds moedig voortgewerkt” heeft met de idee iets te kunnen „bybrengen aen die VLAEMSCHE BEWEGING, welke, met volksontwikkeling en 's lands onafhankelykheid op haer vaendel, steeds voorwaerts gaet en aen nederlandsch België eene letterkunde en tevens een heilig gevoel van eigenwaerde terug geeft” (p. II). Meteen ligt het kader vast waarbinnen we deze literatuurgeschiedenis moe-

31. Cfr. : M. DE SMEDT : De literair-historische activiteit (...). P. 56-62.

ten situeren. Niet op de eerste plaats voor geleerden, literair-historici of -critici schrijft C. A. Serrure. Zijn doelstelling is niet in eerste instantie een afgeronde wetenschappelijke studie te leveren, waarin exhaustieve kennis over alle literaire geschriften uit het middeleeuwse Graafschap Vlaanderen in een chronologisch opgebouwd geheel zou worden meegedeeld. Hij wil heel eenvoudig het zijne bijdragen tot het welslagen van de streefdoelen van de Vlaamse Beweging, die, met de leuzen van volksverheffing en vrijheid in haar banier, aan de Vlamingen (de geschiedenis van) hun eigen letterkunde leert kennen en hun aldus een gevoel van eigenwaarde wil geven, hun de overtuiging wil bijbrengen als volk te bestaan en in 't verleden een betekenisvolle rol gespeeld te hebben. Deze doelstelling zit in heel Serrures boek verweven, is overal impliciet aanwezig, maar wordt af en toe duidelijk — soms al te duidelijk in de vorm van één of andere leuze! — geëxpliciteerd. Zo bijvoorbeeld wanneer hij het heeft over het feit dat Franstalige letterkunde in het Vlaams gedeelte van het Graafschap in de 13de en 14de eeuw (tot het begin van het Huis van Bourgondië - 1384) nauwelijks voorkomt: immers, „zy alleen [nl. „de midden-nederduitsche dichtkunst”] was diep ingeworteld, in haer alleen kon onze volksgeest zich afspiegelen, want ten allen tyden was het: IN VLAENDEREN VLAEMSCH” (p. 83)³².

In zijn „Besluit” komt Serrure erop terug dat men „bezwaerlyk (...) eenige namen [kan] aenhalen van schryvers uit vlaemschsprekend Vlaenderen, tydens de middeleeuwen, die zich van het fransch bedienden”. Vanaf 't eind van de 14de eeuw liggen de zaken enigszins anders onder het Huis van Bourgondië³³, maar dan nog zijn er „slechts twee edelen, van welke de eene, (...) als een verbasterde landgenoot, de Gentenaers zulk eenen hevigen haet toedraegt”, en waarvan de andere Georges Chastellain is die het aandurft „de zachtmoedigheid jegens de overwonnene vyanden, in Karel den Stoute” te prijzen, „die toen reeds de inwooners van Luik en Dinant op zulke onmenschelyke wyze had behandeld!”. En de slotzin van het „Besluit” luidt: „Zoo waer is het dat: WIE ZYNE TAEI MISKENT OOK ZYN VADERLAND VERLOOCHENT!” (p. 352).

Het is duidelijk dat C. A. Serrure zich met deze doelstellingen inschakelt in de traditie van Vlaamse voorgangers - literair-historici als J. F. Willems en F. A. Snellaert. Wat de uitwerking van zijn stof betreft situeert hij zichzelf tussen W.J.A. Jonckbloet en F. A. Snellaert.

32. In 1872 zou Serrures „*Letterkundige geschiedenis (...)*” eindigen met dezelfde woorden: „Het is dat bij onze voorvaders deze echt vaderlandsche leus reeds bestond: IN VLAANDEREN VLAAMSCH” (p. 439).

33. In het begin van het 12de hoofdstuk heet het: „doch zoodra het huis van Burgondië den troon van Vlaenderen beklom, sloop het fransch met de uitheemsche dwingelandy by ons eenigzins binnen” (p. 279).

We hebben in dit opstel aangetoond dat hij qua presentatie van zijn stof inderdaad het midden houdt tussen de genre-indeling van Snellaert en de „geschiedschrijving” van Jonckbloet. Sommige elementen als het beklemtonen van de wisselwerking tussen literatuur en politiek/maatschappij en het inzicht in historische evolutie dat daaruit voortspuit, zijn overigens kenmerken die zowel bij Snellaert en Jonckbloet als bij Serrure zijn terug te vinden.